Gezondheidsraad

Perspectieven van relevante (belangen)organisaties bij advies Gezondheidsrisico's rond veehouderijen 2025, deel I

Reacties (belangen)organisaties naar aanleiding van een uitvraag door de Gezondheidsraad tijdens het adviesproces Gezondheidsrisico's rond veehouderijen 2025, deel I.

Inhoud

Dit document bevat de letterlijke weergave van de reacties van:

- Brabants Kennisnetwerk Zoönosen en Provinciale Raad Gezondheid van april 2025 met bijlage: brief BrabantAdvies aan ministeries van VWS en LVVN van 5 februari 2025
- GGD GHOR Nederland van 14 april 2025
- Landelijke Huisartsen Vereniging (LHV)
- Longfonds, april 2025
- LTO Land- en Tuinbouw Organisatie, 17 april 2025
- LTO Land- en Tuinbouw Organisatie, 30 april 2025
- Nederlandse GeitenZuivel Organisatie (NGZO), 16 april 2025
- Platform Melkgeitenhouderij, 16 april 2025
- Q-uestion, 16 april 2025

April 2025

Geachte Commissie,

Hartelijk dank voor de gelegenheid om onze inzichten met u te delen over het onderzoek 'Veehouderij en gezondheid van omwonenden' in het kader van uw adviestraject. Als Provinciale Raad Gezondheid (PRG) en Brabants Kennisnetwerk Zoönosen (BKZ) hechten wij veel waarde aan het langdurige VGO-onderzoek en de rol die dit speelt in het duiden van de relatie tussen veehouderijen en volksgezondheid.

Het VGO-onderzoek is waardevol en biedt inzichten in gezondheidsrisico's rond veehouderijen, maar dat een causale relatie uitblijft is lastig. Kort samengevat hebben VGO I en II ons laten zien dat er minder risico zou zijn op astma en COPD maar wel een verhoogde kans op longontsteking bij mensen wonend bij een veehouderij. VGO III bevestigt dit beeld maar heeft nu ook bacteriën in stallen met geiten gevonden die aan de basis van longontstekingen bij mensen kunnen staan. Een directe causale relatie is er in VGO III niet vastgesteld: de betreffende bacteriën in de geitenstallen zijn niet bij omwonenden aangetoond. Om een causale relatie verder aannemelijk te maken is vervolgonderzoek nodig op plekken waar ooit stallen met geiten- en/of-pluimvee stonden (en nu weg zijn). Daar zou onderzocht kunnen worden of het risico op longontstekingen inmiddels is afgenomen. Dat is jammer genoeg nog niet bestudeerd en is ook niet eenvoudig uit te voeren.

Het Brabants Kennisnetwerk Zoönosen voorziet in regionale behoefte aan kennis en overzicht. In het verlengde van dit onderzoek willen we onderstrepen dat het Brabants Kennisnetwerk Zoönosen al meer dan vijftien jaar voorziet in een regionale behoefte aan kennisdeling, overzicht en vroegsignalering. De missie van vroegsignalering is mede bedoeld om de bevolking gerust te stellen op een manier die landelijke initiatieven mogelijk niet kunnen bieden. Dit is een expliciete ervaring uit de Q-koorts periode, toen grote kennisinstellingen geen direct antwoord konden geven op de vele vragen van en daarmee gepaard gaande grote onrust onder burgers en ook de gemeentelijke en provinciale apparaten. Het BKZ is een groot succes gebleken, waardoor vergelijkbare netwerken ook in andere provincies met veel veehouderijen zijn opgestart.

De verhoogde kans op longontsteking rechtvaardigt verkenning van voorzorgsmaatregelen. Het feit dat de kans op longontstekingen bij mensen wonend in de buurt van geiten- en pluimveehouderijen verhoogd is, zoals VGO nu meermaals heeft aangetoond, is naar ons idee al ernstig genoeg om serieuze actie dan wel beleid te overwegen. Daarvoor hoeft wat ons betreft niet verder naar een preciezere causale relatie te worden gekeken.

Het leed van de grote Q-koortsuitbraak van 2007 en meer recent van de Covid-19 pandemie is nog steeds zichtbaar en voelbaar in de Brabantse gemeenschap. De provincie – met name Zuidoost-Brabant – staat bovendien voor de opgave om het aantal inwoners fors uit te breiden, juist in het gebied met de grootste veedichtheid. Dit vergroot de risico's van interactie tussen mens en dier. Om die reden bepleiten wij dan ook een verkenning van voorzorgsmaatregelen (mogelijkheden voorzorgsbeginsel in de Omgevingswet) rond veehouderijen – in het bijzonder geiten- en pluimveehouderijen.

Een real-time surveillancesysteem is noodzakelijk om uitbraken eerder te signaleren. Onlangs hebben wij een pleidooi gehouden voor de ontwikkeling van een pilot voor real-time surveillance in de provincie Brabant, welke het mogelijk moet maken om alle soorten infectieziekte-uitbraken, ook juist van zoönotische oorsprong, veel eerder op te sporen (zie bijlage *Pleidooi BKZ en PRG 05022025*). De veterinaire kant is qua infectieziekte surveillance al redelijk goed georganiseerd (via private structuren). Aan de humane kant zijn weliswaar goede losse bouwstenen aanwezig, maar deze zijn

gefragmenteerd en bieden daardoor geen volledig overzicht. Hierdoor komt een uitbraak te laat in beeld – met als gevolg onnodige sterfte en morbiditeit.

Nederland moet de aarzeling rond real-time surveillance overwinnen. De infectieziekte surveillance is permanent in ontwikkeling maar landen in Scandinavië (zoals Denemarken[1]) en vooral in Azië (m.n. Zuid-Korea en Taiwan) hebben al een aantal stappen in de richting van een integraal real-time surveillance systeem gezet. Nederland - met zijn dichtbevolkte populatie van mensen en dieren – aarzelt, vanwege een mix van problemen (o.a. draagvlak bij voldoende zorgverleners/-instellingen, juridische aspecten rond dataveiligheid/data-sharing en het uittesten van optimale data-infrastructuur). Deze uitdagingen zijn reëel, maar oplosbaar - en moeten nu worden aangepakt.

Brabant is bij uitstek geschikt om te starten met een pilot real-time surveillance. Wij realiseren ons dat de ontwikkeling van real-time surveillance geen eenvoudige opgave is, maar in Brabant is de expertise – op het terrein van bewerkstelligen van bereidwilligheid tot participeren van zorgverleners/instellingen, van juridische kennis over dataveiligheid en van ontwikkeling van geavanceerde data infrastructuur – zonder meer aanwezig en reeds georganiseerd. Via het BKZ zijn we ook in staat om de verbinding tussen humane en veterinaire surveillance op provinciaal niveau te organiseren. Al met al is de provincie Brabant dé plek waar real-time surveillance het best kan worden opgestart.

Tijdige en transparante informatie door verbeterde surveillance. Het optimaliseren van de surveillance rond zoönosen - met continue, real-time monitoring door alle betrokken partijen - is essentieel om de bevolking tijdig en adequaat te informeren en in staat te stellen om snel te handelen. Dit aspect verdient mogelijk meer gewicht in beleidsafwegingen dan de (bio- en data) technische details, die nu vaak de overhand hebben in discussies.

Brabant staat klaar om samen te werken aan doortastend en toekomstgericht beleid dat recht doet aan zowel de volksgezondheid als andere maatschappelijke belangen.

Met vriendelijke groet,

Brabants Kennisnetwerk Zoönosen
Koos van der Velden, voorzitter

Provinciale Raad Gezondheid
Sacha Ausems, voorzitter

---

[1] Electronic real-time surveillance for influenza-like illness: experience from the 2009 influenza A(H1N1) pandemic in Denmark - PubMed

Real-time monitoring shows substantial excess all-cause mortality during second wave of COVID-19 in Europe, October to December 2020 - PubMed

Ministeries van VWS en LVVN
T.a.v. mevrouw Marjolijn Sonnema en Marten van den Berg
Respectievelijk directeur-generaal Volksgezondheid en directeur-generaal Agro
Postbus 20350/20401
2500 EJ/EK Den Haag

DATUM:	KENMERK:	ONDERWERP:
5 februari 2025	250205JvG	Pleidooi debat Zoönosen en Dierziekten 06 02 en aanbiedingsbrief bij het onderzoeksrapport Veehouderij en gezondheid omwonenden (VGO-III)

Geachte mevrouw Sonnema en heer Van den Berg,

De aanbiedingsbrief van minister Agema (VWS) bij het onderzoeksrapport Veehouderij en gezondheid omwonenden (VGO-III) beschrijft de dreiging van het ingewikkelde zoönosenprobleem en geeft voorzichtige aanzetten tot actie, maar wil opnieuw wachten met beleid tot nieuw onderzoek is verricht. Wij zijn het eens met het feit dat nader (inter)nationaal onderzoek belangrijk is, maar menen dat er nu meer dan voldoende kennis beschikbaar is om tot actie over te gaan. In deze brief geven wij - de Provinciale Raad Gezondheid en het Brabants Kennisnetwerk Zoönosen - daarvoor twee adviezen:

1. steun een regionale pilot voor *real time surveillance;*
2. verken welke mogelijkheden het voorzorgsbeginsel in de Omgevingswet biedt om de volksgezondheid te beschermen.

1. Regionale pilot real time surveillance

Op dit moment is de surveillance van humane en veterinaire infectieziekten in Nederland versnipperd. We hebben rioolsurveillance via het RIVM, peilstations bij huisartsen en laboratoriumgegevens uit ziekenhuizen, maar het ontbreekt aan een samenhangend systeem. Dat moet anders. We pleiten voor een geïntegreerd netwerk waarin humane en veterinaire infectieziekten structureel worden bijgehouden en geanalyseerd.

Een voor de hand liggende no-regret-maatregel is het versterken van de real-time surveillance aan de humane kant. Dit betekent dat 24/7 gegevens over infectieziekten anoniem worden verzameld via huisartsen, verpleeghuizen en ziekenhuizen. Zo kunnen nieuwe infectieziekten - en specifiek zoönosen - veel sneller worden opgespoord en gevolgd. Met als doel uitbraken te beperken en daarmee de volksgezondheid te beschermen. Cruciaal hierbij is dat de resultaten direct worden gedeeld met het publiek. Andere landen laten zien dat deze transparantie bijdraagt aan meer begrip bij burgers wanneer zich een uitbraak voordoet.

BrabantAdvies Brabantlaan 3, 5216 TV 's-Hertogenbosch / info@brabantadvies.com/ Tel. 073 – 303 02 86

We stellen een regionale pilot voor, zodat uitvoering behapbaar blijft en je sneller tot resultaat kunt komen. Een geïntegreerd systeem is een complexe opgave. Het vraagt afstemming met veel partijen (huisartsen, verpleeghuizen, ziekenhuizen). Gegevensstromen moeten verbonden worden. Dat vraagt om gestandaardiseerde data en een forse investering in een adequate IT-omgeving. Ook is een wettelijk frame nodig voor de uitwisseling van persoonsgegevens. Dan heb je direct ook te maken met cyberveiligheid. Belangrijk is verder om vast te stellen welke ziekten gemonitord gaan worden. Je kunt niet alles bijhouden. Het ligt voor de hand om ziekten op te nemen met een uitbraakpotentieel (zoals Q-koorts).

In onze ogen is Brabant een uitgelezen provincie voor een regionale pilot. Vanwege zowel de historie met eerdere uitbraken (denk aan Q-koorts en COVID-19) als wel de beschikbare expertise en kennis in Brabant. Sinds de grootste Q-koortsuitbraak ooit is in 2009 het Brabants Kennisnetwerk Zoönosen (BKZ) opgericht. In dit netwerk van bijna 40 humane en veterinaire experts staat uitwisseling van kennis en daarop actie ondernemen centraal. Het doel van het BKZ is te voorkomen dat Brabant de kraamkamer van een nieuwe pandemie wordt. Kortom, de provincie Noord-Brabant heeft alles in huis om een dergelijke pilot voor real time surveillance op te starten.

Wij vragen uw steun om deze pilot mogelijk te maken en samen te werken aan een toekomstbestendig systeem dat bijdraagt aan de bescherming van de volksgezondheid. We gaan hierover graag met u in gesprek om de mogelijkheden verder te verkennen.

2. Mogelijkheden voorzorgsbeginsel verkennen

Daarnaast adviseren we te verkennen welke mogelijkheden het voorzorgsbeginsel in de Omgevingswet biedt om de volksgezondheid te beschermen. Het voorzorgsbeginsel in de Omgevingswet biedt ruimte om, waar nodig, maatregelen te nemen om risico's voor gezondheid te beperken. Het gaat hierbij om activiteiten waarbij aanwijzingen zijn voor een gezondheidsrisico op basis van de beschikbare wetenschappelijke gegevens, maar waar nog onvoldoende wetenschappelijk bewijs is over de aard of omvang van dat risico. Dat is precies de situatie waar we nu inzitten: we zien meer longontstekingen bij omwonenden van geitenhouderijen, maar het is moeilijk te bewijzen dat deze longontstekingen direct worden veroorzaakt door de geitenstallen. We adviseren daarom om zorgvuldig te blijven verkennen welke maatregelen passend zijn. Uiteraard vraagt dit om een goed onderbouwde aanpak, waarin alle betrokken partijen worden meegenomen. Alleen zo ontstaat er breed gedragen beleid dat zowel volksgezondheid als andere belangen recht doet.

Met vriendelijke groet,

Brabants Kennisnetwerk Zoönosen	Provinciale Raad Gezondheid
Koos van der Velden	Sacha Ausems
Voorzitter Brabants Kennisnetwerk Zoönosen	Voorzitter Provinciale Raad Gezondheid

BrabantAdvies Brabantlaan 3, 5216 TV 's-Hertogenbosch / info@brabantadvies.com/ Tel. 073 – 303 02 86

Consultatie Gezondheidsraad in het kader van Veehouderij en gezondheid

Datum
14-04-2025

Vragen commissie Gezondheidsraad in het kader van VGO onderzoek

Hieronder vindt u de antwoorden van de landelijke werkgroep Veehouderij en humane gezondheid van de GGD'en.

1. **Hoe verhouden de resultaten van onderzoeken naar gezondheidsrisico's van veehouderijen, en geitenhouderijen in het bijzonder, zich tot uw opvattingen over deze mogelijke risico's?**
   - De VGO onderzoeken, waarin sinds 2009 steeds eenzelfde verband is gevonden tussen wonen nabij een geitenhouderij en het verhoogd risico op longontsteking, worden door de GGD gezien als een belangrijk onderdeel van de wetenschappelijke basis waarop hun adviezen aan het bevoegd gezag gebaseerd zijn.
   - Onderzoeksresultaten worden gebruikt bij beantwoording van vragen van burgers over de gezondheidsrisico's die samenhangen met het wonen in de nabijheid van veehouderijen.
   - Uit wetenschappelijke onderzoeken blijkt dat omwonenden van veehouderijen blootgesteld worden aan verhoogde concentraties geur, fijnstof, endotoxinen en biologische agentia. Hoe dichter een gevoelige bestemming bij een veehouderij staat, hoe hoger de blootstelling. Deze blootstelling kan tot gezondheidseffecten zoals luchtwegklachten en hinder leiden.

De lijn waarop de advisering door de GGD is gebaseerd, is:

- Bouw bij voorkeur geen gevoelige bestemmingen binnen 250 meter van veehouderijen. Is dit niet mogelijk, dan volgt een locatiespecifieke beoordeling. De GGD adviseert in verband met het verhoogd risico op longontsteking bij omwonenden, terughoudend te zijn met de bouw van gevoelige bestemmingen binnen 2 km van een geitenhouderij. De GGD vindt vanwege dit risico uitbreiding van geitenbedrijven in aantal dieren niet wenselijk (soms mogelijk binnen een moratorium).
- Bij vergunning aanvraag van veehouderij: beoordeel de emissie en immissie op nabijgelegen gevoelige bestemmingen.

Bij de beoordeling gebruikt de GGD **gezondheidskundige advieswaarden** voor:

- Voor-/ achtergrondgeurbelasting: De GGD maakt onderscheid tussen woonkern en buitengebied (ivm verweving functies, minder mensen blootgesteld), maar niet tussen een concentratie en niet-concentratiegebied, omdat dit laatste vanuit gezondheid niet is onderbouwd. De GGD advieswaarden zijn gebaseerd op onderzoek van Geelen e.a (2015) en Van Aalsburg e.a (2023). Voor veehouderijen met dieren zonder wettelijke geuremissiefactor wordt vanuit geur een afstand van tenminste 100 meter geadviseerd. Bij veel dieren wordt geadviseerd een staffeling toe te passen, rekening houdend met aantal dieren, en bijv. stalsystemen.
- Endotoxine: uitgangspunt is dat er geen gevoelige bestemmingen binnen de endotoxine richtafstand toegevoegd worden (en bij voorkeur geen gevoelige bestemmingen hierbinnen liggen). Binnen de richtafstand is de concentratie endotoxine hoger dan 30 EU. Opgemerkt wordt dat toetsing aan de endotoxinerichtafstand niet door iedere GGD wordt toegepast; in de richtlijn staat dit benoemd als mogelijk aanvullende toetsing (naast fijn stof, geur)
- Fijnstof: de concentratie PM10 en PM2,5 worden getoetst aan de WHO advieswaarden
- Intensieve veehouderij brengt risico's op zoönose- en uitbraken hiervan (bij dier en mens) met zich mee. Voor biologische agentia maakt de GGD een kwalitatieve beoordeling wanneer een vergunningaanvraag voor een veehouderij wordt voorgelegd. Hierbij worden met name de voorgenomen beschreven hygiënemaatregelen en wijze van bedrijfsvoering beoordeeld.
- Geluid: geluidsbelasting op gevoelige bestemmingen worden getoetst aan de gezondheidskundige advieswaarden (50 dB Lden en 40 dB Lnight).
- Getoetst wordt of er gevoelige bestemmingen zijn waarvoor geldt dat er meer dan 15 veehouderijen binnen een straal van 1 km zijn gelegen.

2. **Wat is de betekenis van de resultaten van onderzoeken naar gezondheidsrisico's van veehouderijen, en geitenhouderijen in het bijzonder, voor uw organisatie of uw achterban?**
   - Zie punt 1. Burgers zien (in het bijzonder omwonenden) in de publicaties hun zorgen bevestigd. Dit blijkt bijvoorbeeld uit vragen die de GGD van burgers krijgt naar aanleiding van publicaties van/ berichtgeving over de VGO onderzoeken.
   - Uit de volwassenmonitor blijkt dat veel mensen zich zorgen maken om de impact van wonen nabij veehouderijen op hun gezondheid. Op grond van de onderzoeksresultaten kunnen we gemeenten/burgers informatie geven over wat bekend is over mogelijke gezondheidseffecten. Soms kan advies gegeven worden over mogelijke maatregelen. In geval van geitenhouderijen is nog weinig tot niets bekend over te treffen preventieve maatregelen.
   - De GGD beschouwt hinder als een gezondheidseffect. In hoeverre valt (geur-)hinder onder de definitie van gezondheidsrisico's bij de GR en wordt dit aspect ook meegenomen in het advies?
   - Verder wil de GGD bij de invulling van gezondheidsrisico's aandacht vragen voor risico-groepen, beleving, belang van dialoog en aandacht voor oplossingsrichtingen. Gezondheid-srisico's worden gekoppeld aan wetenschappelijke dosis-effectrelaties, terwijl in de discussie rondom veehouderij en gezondheid al veel langer ook gesproken wordt over de impact op de leefomgeving die niet altijd te vangen is in de blootstelling en dosis-respons of dosis-effectrelaties. Niet bedoeld om mee te praten in de ongerustheid of overlast bij omwonenden maar wel bedoeld om dit aspect aandacht te geven in het advies van de Gezondheidsraad. Op deze onderwerpen zijn ook wetenschappelijke studies beschikbaar.

      1. Kennisbericht Oplossingsrichtingen download_1.pdf
      2. Maatschappelijke dialoog
      3. Meer aandacht voor gezondheidsverschillen in de nieuwe strategie van de Gezondheidsraad - Pharos

3. **Welke maatregelen om omwonenden te beschermen tegen mogelijke gezondheidsrisico's van veehouderijen, en geitenhouderijen in het bijzonder, zijn volgens u zinvol en haalbaar, waarom?**

   - In lijn met de GGD kernwaarden voor een gezonde leefomgeving: houd overlastgevende bedrijven op afstand, dat wil zeggen bij voorkeur een afstand van minimaal 250 meter én een belasting op de meest nabijgelegen gevoelige bestemming van fijnstof/ geur/ endotoxinen die voldoet aan de gezondheidskundige advieswaarden.
   - Ter reductie van de overlast / gezondheidsrisico's :
     - Neem bij voorkeur maatregelen die de bron aanpakken/ emissies verlagen. Dit kan soms bereikt worden door een ander stalmanagement, maar ook bijv. door het beperken van het aantal dieren/ beperken of reduceren van aantal bedrijven
     - Lukt het niet om met behulp van bronmaatregelen de blootstelling terug te dringen onder de gezondheidskundige advieswaarden, dan volgen technische maatregelen, zoals het verhogen van emissiepunt, verhogen van emissiesnelheid om zo stoffen in de lucht te verdunnen. Specifiek voor geitenbedrijven: zorg dat mesthopen jaarrond afgedekt zijn omdat het risico op longontstekingen hier mogelijk verband mee houdt. Verschillende kandidaat pathogenen zijn in mest- en strooisellaag/hoop en in de lucht aangetoond. Bij indrogen van de mesthoop kunnen deze pathogenen zich via stof/opwaaien verspreiden over de omgeving. Van de Q koorts epidemie weten we dat mesthopen de q koorts bacterie konden verspreiden. Daarom moest de mesthoop afgedekt worden. Kijk naar manieren om staldeuren zoveel mogelijk dicht te houden en geventileerde lucht pas naar buiten te laten na filteren/reinigen. Is het bijv. mogelijk om de bedding in de stal vochtig te houden, waardoor minder stoft/opwaait en over de omgeving verspreid wordt?
     - Andere mogelijke maatregel om emissies te beperken: in lijn met nieuwe RIE voor IPPC installaties (industrie), voer ook voor vergunningverlening veehouderijen in dat emissies/ maatregelen aan onderkant van de BBT-range moeten zitten en dat bewijslast t.a.v. technische en financiële haalbaarheid wordt omgekeerd (bij de vergunningaanvrager ligt).
     - Zorg dat veehouderijen in relatie tot gezondheid een standaard onderwerp wordt in omgevingsvisies/ -plannen (neem afstanden op ten aanzien van veehouderij – gevoelige bestemmingen, toepassen van endotoxine toetsingskader, etc).

4. **Zijn er nog zaken waar u de adviescommissie op wilt wijzen?**
   - Weeg mogelijke cumulatie van risico's mee
   - Pas het voorzorgsprincipe toe bij onzekere risico's
   - Houd bij het nemen van technische maatregelen oog voor de daadwerkelijke effectiviteit in de praktijk (luchtwassers voor geur bleken minder effectief te zijn). Laat technische maatregelen geen aanleiding zijn om milieuruimte die lijkt te ontstaan weer op te vullen. Zorg dat technische

maatregelen ook in de praktijk kunnen functioneren zoals vergund (uittredesnelheid ventilatie niet oneigenlijk hoog vergunnen)
- Borg toezicht en handhaving in de praktijk en heb daarin oog voor de daadwerkelijke bedrijfsvoering (bijv. zijn mesthopen bij geitenhouderijen daadwerkelijk afgedekt gedurende de afgesproken periode). Verricht metingen t.a.v. geur en fijnstof en indien boven de normen handhaaf dan ook. Idem voor de mesthopen.

Graag ook aandacht voor:

- Ga in gesprek met belanghebbenden over de diverse risicoperspectieven
- Benut bestaande kennis om nieuwe risico's vroegtijdig te signaleren
- Beschouw ook hinder en ervaren gezondheid als maten voor gezondheid
- Houd oog voor toepassing van BBT en zorg dat innovatie en gezondheid elkaar versterken (en hoe monitor je dit?)
- Bekijk de problematiek rondom veehouderij in een breder perspectief

Dank voor uw vragen. Hieronder geef ik daar puntsgewijs antwoord op

- Hoe verhouden de resultaten van onderzoeken naar gezondheidsrisico's van veehouderijen, en geitenhouderijen in het bijzonder, zich tot uw opvattingen over deze mogelijke risico's?

De LHV is geen wetenschappelijke vereniging, voor het beantwoorden van deze vraag verwijs ik u graag naar het NHG, NHG-Contactcentrum via contactcentrum@nhg.org

- Wat is de betekenis van de resultaten van onderzoeken naar gezondheidsrisico's van veehouderijen, en geitenhouderijen in het bijzonder, voor uw organisatie of uw achterban?

De Q-koortsuitbraak in Nederland (vooral tussen 2007 en 2011) had grote impact op zowel de volksgezondheid als de betrokken zorgprofessionals, waaronder huisartsen waarbij de medewerkers van huisartsen en de huisartsen niet alleen hulpverlener maar ook patiënt konden zijn.

Het onderzoekt bevestigd weer de relatie tussen het voorkomen van infecties en de directe nabijheid van een geitenhouderij en de omwonenden.

Dit kan grote impact hebben op de werklast en capaciteit in de huisartsenpraktijk zoals destijds bij de Q koorts, waarbij de rol van de huisarts destijds was:

Rol van de huisarts bij Q-koorts

1. **Signalering & Diagnostiek:**
    - Huisartsen speelden een belangrijke rol in het signaleren van Q-koorts tijdens de uitbraak.
    - In het begin van de epidemie werd de ziekte vaak niet herkend, omdat Q-koorts toen nog relatief onbekend was.
    - Klachten zoals koorts, hoofdpijn en longontsteking werden soms niet direct in verband gebracht met Q-koorts.
2. **Doorverwijzing & behandeling:**
    - Bij ernstige klachten of verdenking op longontsteking werden patiënten vaak doorverwezen naar de tweede lijn.
    - Huisartsen gaven (soms in overleg met de GGD of specialisten) antibiotica, zoals doxycycline, bij vermoedens van Q-koorts.
3. **Langdurige nazorg:**
    - Een deel van de patiënten ontwikkelde chronische Q-koorts of QVS (Q-koorts vermoeidheidssyndroom).
    - De huisarts werd vaak de spil in de langdurige begeleiding van deze patiënten, mede bij gebrek aan specialistische kennis in het begin.
4. **Communicatie & Informatievoorziening:**
    - Huisartsen kregen te maken met veel vragen van ongeruste burgers, vooral in de regio's Noord-Brabant en Limburg.

- Er was in het begin gebrek aan duidelijke informatie vanuit de overheid, wat leidde tot frustratie bij huisartsen.

- Welke maatregelen om omwonenden te beschermen tegen mogelijke gezondheidsrisico's van veehouderijen, en geitenhouderijen in het bijzonder, zijn volgens u zinvol en haalbaar en waarom?

De LHV is hierin geen deskundige.

- Zijn er nog zaken waar u de adviescommissie op wilt wijzen?

  De taken die destijds aan de huisarts werden gesteld bij de Q koorts waren vaak geen basishuisartsenzorg, hiervoor was dus geen goede financiering aanwezig. Wij adviseren VWS dan ook om goed na te denken over een goede financiering voor aanvullende huisartsenzorg en oog te hebben voor de impact op de werkdruk in de betreffende gebieden.

Met vriendelijke groet, Namens

Iddo de Ruiter, huisarts

lhv

-

Reactie Longfonds op VGO III

Gezonde lucht rondom veehouderijen

Voor gezonde **longen.**
Voor gezonde **lucht.**
Voor **iedereen.**

De luchtverontreiniging door veehouderijen in Nederland is een groot probleem voor de gezondheid. Dat tonen de resultaten van het onderzoeksprogramma *Veehouderij en Gezondheid Omwonenden* (VGO) aan. De luchtverontreiniging door veehouderijen vormt een risico voor de longgezondheid van iedereen en in het bijzonder van de 1,2 miljoen mensen in Nederland met een longziekte. Longfonds pleit er daarom voor dat gezondheid een centrale plek krijgt in het Nederlandse beleid gericht op veehouderijen. Daarnaast geven wij een aantal aanbevelingen.

Veehouderijen, luchtverontreiniging en volksgezondheid

Uit het derde onderzoek van het programma *Veehouderij en Gezondheid Omwonenden* (VGO III) blijkt dat omwonenden van veehouderijen, met name geitenhouderijen, een verhoogd risico op longontstekingen hebben[1]. Dit kan worden veroorzaakt door de verspreiding van schadelijke bacteriën via de lucht. Maar ook de uitstoot van ammoniak en fijnstof vanuit veehouderijen leidt tot gezondheidsrisico's. Hoewel uit het eerdere VGO-onderzoek naar voren komt dat allergische astma juist minder voorkomt bij mensen die op korte afstand van een veehouderij wonen, blijkt dat omwonenden met COPD daar vaker en/of ernstiger complicaties van ondervinden en meer medicatie nodig hebben[2]. Verder is er een verband gevonden tussen wonen nabij veehouderijen en een verlaagde longfunctie[2]. De gezondheidsimpact beperkt zich niet tot de directe omgeving van de veehouderijen; ammoniak afkomstig uit mest mengt zich op grote hoogte met andere vervuilende stoffen, waardoor fijnstof ontstaat dat zich over honderden kilometers kan verspreiden[3]. Het is daarom van groot belang maatregelen te nemen die de luchtverontreiniging van veehouderijen beperken en de volksgezondheid beschermen.

Aanbevelingen voor een gezondheidsgericht beleid

1. Zet gezondheid centraal in het beleid gericht op veehouderijen

Hoewel gezondheid wel wordt genoemd in politieke debatten over de intensieve veehouderij, ontbreekt het vaak aan beleidsmaatregelen die hierop zijn gericht. Het valt op dat gezondheid vaak wordt bestempeld als een 'meekoppelende keuze' in plaats van de harde randvoorwaarde die het hoort te zijn. Het kabinet heeft hier juist de kans om *Health in all policies* concreet te maken. Door gezondheidsbescherming en -bevordering als kernwaarde te hanteren, wordt niet alleen de volksgezondheid verbeterd, maar kan ook het draagvlak voor maatregelen worden vergroot.

2. Koppel het beleid aan de WHO-advieswaarden voor gezonde lucht

Het beleid gericht op veehouderijen en verbetering van de luchtkwaliteit zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Het is van groot belang dat de nieuwste advieswaarden van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) voor luchtkwaliteit (uit 2021) worden meegenomen in het beleid. Deze waarden weerspiegelen namelijk de nieuwste wetenschappelijke inzichten over de gezondheidsrisico's van luchtverontreiniging. In heel Nederland worden deze waarden momenteel overschreden, wat de noodzaak tot actie onderstreept. In het Schone Lucht Akkoord (SLA) werken gemeenten, provincies en rijk samen aan het behalen van gezondheidswinst door verbetering van de luchtkwaliteit. Maar uit de recentste voortgangsmeting blijkt dat de doelen in gebieden met een

hoge veedichtheid dreigen niet te worden behaald[4]. Door de uitstoot van veehouderijen te verminderen, komen we dichter bij de advieswaarden van de WHO voor gezonde lucht en kunnen de doelen van het SLA overal in Nederland, inclusief gebieden met een hoge veedichtheid, worden behaald. Met directe voordelen voor de volksgezondheid.

3. Plaats veehouderijen op een gezonde afstand van gevoelige bestemmingen

De GGD adviseert om voor veehouderijen minimaal 250 meter afstand aan te houden tot gevoelige bestemmingen. Gevoelige bestemmingen zijn scholen, kinderopvang, verzorgings-, verpleeg- en bejaardentehuizen en woningen. Specifiek voor pluimveehouderijen en geitenhouderijen adviseert de GGD een afstand aan te houden van respectievelijk minimaal 500 meter en 2 kilometer. Daar is ook veel draagvlak voor onder de Nederlandse bevolking: 65% vindt dat er voldoende afstand moet zijn tussen intensieve veeteelt en nieuwe woningen[5]. Longfonds roept beleidsmakers op om deze adviezen van de GGD om te zetten in bindende voorschriften, zodat omwonenden beter worden beschermd tegen de schadelijke effecten van uitstoot door veehouderijen.

4. Versterking VTH-stelsel

Het stelsel van vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH) moet worden versterkt om de gezondheid van omwonenden van veehouderijen te beschermen. In vergunningverlening moet gezondheid van omwonenden een centrale plek krijgen door gezondheidsdoelen mee te nemen. Het advies om naast een Milieu Effect Rapportage (MER) ook een Gezondheid Effect Rapportage (GER) in te voeren steunen wij van harte. Toezicht en handhaving is vervolgens essentieel. Voldoende en deskundig personeel bij de omgevingsdiensten vormt daarbij een uitdaging.

5. Emissiebelasting

Uit een verkenning van CE Delft naar maatregelen voor verbetering van de luchtkwaliteit, blijkt daarnaast dat een emissiebelasting voor de veehouderij een zeer effectieve maatregel is om schadelijke uitstoot van ammoniak door veehouderijen te verminderen[6]. Longfonds is daarom voorstander van het invoeren van een dergelijke maatregel.

Ademruimte voor omwonenden

Kortom, beleid gericht op veehouderijen, luchtkwaliteit en volksgezondheid zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Daarom moet gezondheid niet langer een ondergeschoven aspect zijn in het maatschappelijke debat over de intensieve veehouderij, maar een leidend principe in de besluitvorming. Hiermee wordt *Health in All Policies* concreet in plaats van een loze kreet. Door veehouderijen op een veilige afstand van woon- en leefgebieden te plaatsen, strengere luchtkwaliteitsnormen in te voeren en gezondheid structureel te verankeren in beleid en vergunningverlening, kan de overheid omwonenden meer ademruimte geven.

---

[1] RIVM (2024). Veehouderij en gezondheid omwonenden (VGO-III)
[2] RIVM (2016). Veehouderij en gezondheid omwonenden
[3] Kennisplatform Veehouderij en Humane Gezondheid (2018). Fijnstof en endotoxinen | Kennisplatform Veehouderij en humane gezondheid
[4] RIVM (2023). Monitoringsrapportage Doelbereik Schone Lucht Akkoord Tweede voortgangsmeting
[5] Longfonds (2025). Longfonds Factsheet Gezonde Lucht 2024_DEF.pdf
[6] CE Delft (2024). CE_Delft_230480_Verkenning_maatregelen_luchtkwaliteit_Def.pdf

LTO Land- en Tuinbouw Organisatie
Bezuidenhoutseweg 105-113
2594 AC Den Haag
T +31 (0)70 – 338 2700

KvK: 40413400
Rekening: NL32 RABO 0357606760

www.lto.nl
secretariaat@lto.nl

Per e-mail verzonden

Aan	: de Gezondheidsraad
Cc.	: Colinda van Rees (cvrees@lto.nl)
Ref.	: 250417/JT/CvR/IG
Datum	: 17 april 2025
Onderwerp	: Inbreng consultatie advies veehouderij en gezondheid omwonenden

Geachte adviescommissie van de Gezondheidsraad,

Graag maken we van de gelegenheid gebruik om een schriftelijke reactie aan te leveren. We waarderen het enorm dat deze mogelijkheid wordt geboden. Via deze weg geven we graag het perspectief van geitenhouders mee aan u als adviescommissie. De resultaten van het eindrapport van VGO-III raken de sector enorm en in het bijzonder de geitenhouders persoonlijk. Zeker door de wijze waarop de media de resultaten heeft verwoord ten tijde van de publicatie van het eindrapport. We hechten er daarom ontzettend aan dat de Gezondheidsraad op objectieve wijze de resultaten beoordeelt met oog voor de context.

LTO beantwoordt de vragen als volgt:

Wat is de betekenis van de resultaten van onderzoeken naar gezondheidsrisico's van veehouderijen, en geitenhouderijen in het bijzonder, voor uw organisatie of uw achterban?
VGO-III moest onder andere antwoord geven op de vraag *waarom* er meer longontstekingen voorkomen in de buurt van geitenhouderijen. De onderzoeken van VGO-III hebben wat dat betreft niet opgeleverd waar de sector op hoopte: duidelijkheid. Onderzoekers stellen dat het moeilijk te bewijzen is dat de bacteriën uit de geitenstallen de directe oorzaak zijn van de longontstekingen bij mensen rondom geitenhouderijen. Hierdoor blijft het in het ongewis of en zo ja hoe een geitenhouder moet handelen. Maar door framing lijkt deze onduidelijkheid er al niet meer toe te doen en heeft de sector het gevoel al 'veroordeeld' te zijn.

De manier waarop de resultaten in de Kamerbrief van 4 februari 2025 naar buiten zijn gebracht en in de media zijn gepresenteerd, heeft in de sector veel emotie teweeggebracht. Diverse geitenhouders zijn zeer negatief benaderd door hun omgeving. Dit heeft de betreffende geitenhouders veel verdriet gedaan.

De extrapolatie van de verhoogde kans op longontsteking naar een landelijk cijfer over ziekenhuisopnames en sterfgevallen heeft tot veel vragen geleid. De schattingen zijn niet terug te vinden in het eindrapport van VGO-III. Gezien de vragen die momenteel voorliggen bij de Gezondheidsraad vond LTO deze extrapolatie voorbarig. Een gedegen beantwoording van de vraag door de Gezondheidsraad over het gezondheidseffect van wonen in de buurt van een geitenhouderij achten we dan ook van groot belang.

Hoe verhouden de resultaten van onderzoeken naar gezondheidsrisico's van veehouderijen, en geitenhouderijen in het bijzonder, zich tot uw opvattingen over deze mogelijke risico's?
LTO Geitenhouderij is geen deskundige voor wat betreft het inschatten van (mogelijke) risico's voor de gezondheid. Een verhoogd aantal longontstekingen bij omwonenden heeft bij ons en onze achterban echter geen herkenning uit de praktijk. Bovendien maakt het ontbreken van een duidelijke oorzaak of bron het risico moeilijk te plaatsen voor geitenhouders. Wel staat buiten kijf dat geitenhouders de volksgezondheid niet in het geding willen brengen. Maar het moet wel op

LTO Land- en Tuinbouw Organisatie
Bezuidenhoutseweg 105-113
2594 AC Den Haag
T +31 (0)70 – 338 2700

KvK: 40413400
Rekening: NL32 RABO 0357606760

www.lto.nl
secretariaat@lto.nl

een juiste en effectieve wijze worden aangepakt, die recht doet aan zowel de sector als maatschappij.

Welke maatregelen om omwonenden te beschermen tegen mogelijke gezondheidsrisico's van veehouderijen, en geitenhouderijen in het bijzonder, zijn volgens u zinvol en haalbaar en waarom?
Werken aan verlagen van de infectiedruk op een geitenhouderij, zoals geadviseerd door de onderzoekers, is in de basis altijd zinvol. Maar veel van de bacteriën die in VGO-III genoemd worden, komen ook voor bij een groot deel van de bevolking, ongeacht de aanwezigheid van een geitenbedrijf in de omgeving. Wij worstelen dan ook met de vraag of het nemen van maatregelen op geitenhouderijen ook daadwerkelijk zal leiden tot minder longontstekingen bij omwonenden. De bron en infectieroute is namelijk niet bekend, waardoor je eigenlijk blind maatregelen moet/gaat nemen. De sector heeft baat bij een 'schaalbaar systeem', waarbij constant wordt geëvalueerd of het nog proportioneel is om bepaalde maatregelen vol te houden.

Zijn er nog zaken waar u de adviescommissie op wilt wijzen?
In het advies van de Gezondheidsraad over VGO-II is beoordeeld dat op dat moment de gegevensbasis te beperkt is om van algemeen aanvaarde inzichten te kunnen spreken. We wachten het advies van de Gezondheidsraad graag af of VGO-III hier verandering in heeft gebracht. Er leven hier veel vragen over, omdat geen duidelijke oorzaak is gevonden. Daarnaast heeft men moeite met het beperkt aantal patiënten dat is onderzocht.

In Kamerbrief 28973 nr. 237 is aangegeven dat er binnen het VGO consortium een wetenschappelijke discussie heeft plaatsgevonden over gebruikte onderzoeksmethoden en technieken. Wij hebben vernomen dat er destijds een externe review heeft plaatsgevonden maar de inhoud en conclusies van die review zijn nooit geopenbaard. Kan de Gezondheidsraad reflecteren op de gebruikte statistische methodologie, de conclusies die op basis van de statistiek worden getrokken en de externe review?

LTO is in gesprek met experts zowel binnen als buiten de onderzoeksgroep, om de resultaten van de VGO onderzoeken te duiden en te begrijpen. Mochten hier nog tekenende inzichten uit voortkomen, dan zouden we deze graag op korte termijn delen in een nazending.

Tot slot wil LTO haar vertrouwen uitspreken over de deskundigheid en objectiviteit van de Gezondheidsraad. We wensen de Gezondheidsraad veel wijsheid toe in het formuleren van een advies.

Met vriendelijke groet,
Namens LTO Geitenhouderij

Jos Tolboom
Voorzitter LTO Geitenhouderij

LTO Land- en Tuinbouw Organisatie
Bezuidenhoutseweg 105-113
2594 AC Den Haag
T +31 (0)70 – 338 2700

Rekening: NL32 RABO 0357606760

www.lto.nl
secretariaat@lto.nl

Per e-mail verzonden

Datum	:	30 april 2025
Aan	:	Adviescommissie Gezondheidsraad
Cc	:	Colinda van Rees (cvrees@lto.nl)
Ons kenmerk	:	250430/JT/CS/IG
Onderwerp	:	Aanvullende inbreng consultatie advies veehouderij & gezondheid omwonenden

Geachte adviescommissie van de Gezondheidsraad,

Zoals genoemd in onze brief van 17 april 2025 (ref. 250417/JT/CvR/IG), is de LTO vakgroep Geitenhouderij in gesprek met een aantal experts binnen en buiten de VGO onderzoeksgroep om de resultaten van de VGO onderzoeken te duiden en te begrijpen. De geitensector wil graag snel aan de slag om maatregelen te nemen als dat nodig blijkt te zijn.

Vanuit deze groep van experts komen een aantal vragen en twijfels naar voren met betrekking tot de methoden (vooral de gebruikte statistiek) en de conclusies die getrokken mogen worden uit de gevonden resultaten. Wij hebben de afgelopen dagen gebruikt om deze vragen en twijfels samen te vatten in bijgevoegd document.

Graag vragen we de experts van de gezondheidsraad om deze inbreng nog mee te nemen in de advisering, zodat we als geitensector goed onderbouwd de juiste dingen kunnen doen.

Met vriendelijke groet,
Namens LTO Geitenhouderij

Jos Tolboom
Voorzitter LTO Geitenhouderij

Bijlage: Duiding van de VGO-III studies

Duiding van de VGO-III-studies

Inleiding
Sinds 2009 is een indrukwekkende hoeveelheid studies gedaan naar de gezondheid van omwonenden van veehouderijbedrijven, initieel vooral door middel van epidemiologisch onderzoek, daarna door middel van patiënt-controle studies en uitgebreid microbieel en toxicologisch onderzoek. Het is terecht dat deze studies zijn uitgevoerd, vooral vanwege de mogelijke impact voor omwonenden, maar ook vanwege de mogelijke consequenties voor de voedselvoorziening en voor de betrokken veehouders. In deze notitie worden de verschillende VGO-studies beoordeeld om de balans tussen genoemde belangen te kunnen duiden.

Epidemiologische studies
In de epidemiologische VGO-studies is letterlijk met duizenden statistische testen [meerdere veehouderijtypen, meerdere afstanden, meerdere leeftijdsgroepen, meerdere regio's, meerdere analysemethoden, etc.] geprobeerd relaties te vinden. Er zijn in vrijwel gelijke aantallen zowel beschermende als risicoverhogende relaties gevonden tussen de woonafstand ten opzichte van een veehouderijbedrijf en het risico op longaandoeningen. Op basis van het grote aantal uitgevoerde statistische testen mogen in alle gevallen significante associaties worden verwacht en dit is wat in deze studies is gebeurd. De relaties die de hoogste Odds Ratio laten zien, zijn afkomstig van studies met relatief simpele analyses waarbij clustering en confounding onvoldoende zijn meegenomen. Confounding treedt op wanneer het causale verband tussen een risicofactor en de uitkomst wordt verstoord door een derde factor, de confounder. Dit betekent dat bij de analyses waarbij clustering en confounding door huisartsenpraktijken wel zijn meegenomen, de zogenaamde multilevel analyses, de puntschatting consequent lager is en veel relaties niet meer significant zijn. De gevonden relaties blijken daarnaast ook niet consistent te zijn in de tijd en ook niet consistent ten aanzien van de afstanden tot geitenbedrijven. Dit is grafisch weergegeven in *Figuur 1* onder deze notitie. In deze figuur zijn alle resultaten uit alle studies die in het VGO-III-rapport zijn genoemd, verwerkt.

Gezondheidsstudies
Hoofdhypothese van het VGO-III-onderzoek was dat de ziekteverwekker die de longontstekingen bij patiënten veroorzaakt, afkomstig is van geitenbedrijven. De ambitie van de patiënt-controle studies in dit onderzoek was om 800 patiënten te includeren. Uiteindelijk zijn er na verlenging van de studieduur in drie jaar tijd in totaal slechts 108 patiënten geïncludeerd. Het niet kunnen identificeren van patiënten wordt door de onderzoekers aan de coronapandemie toegeschreven. Dit lijkt een gezocht argument aangezien tijdens de pandemie mensen vooral thuis verbleven en het verwacht zou mogen worden dat er meer en langere blootstelling is aan de hypothetisch causale agentia afkomstig van geitenbedrijven. De beperkte patiëntenstudie levert geen enkel argument op waarmee de hypothese kan worden onderbouwd. Naast de studies door onderzoekers genoemd in het RIVM-rapport zijn er in totaal vier PhD-trajecten gestart om de relatie tussen geitenbedrijven en longaandoeningen bij omwonenden te bestuderen (Roof, van Kersen, Lokhort en Kwok). Twee van deze trajecten zijn afgerond en concluderen dat er geen relatie te vinden is, de overige twee zijn nog niet afgerond. Ook bij deze laatste twee PhD-trajecten zijn tot nu toe geen causale relaties gerapporteerd tussen geitenbedrijven en longaandoeningen bij omwonenden.

Geitenbedrijvenstudies
De ambitie van de geitenbedrijvenstudies was om aan te tonen dat het oorzakelijk agens van de longaandoeningen van de patiënten afkomstig is van geitenhouderijen. De resultaten laten zien dat er op geen enkele manier een causaal verband gevonden wordt tussen geitenbedrijven en patiënten. De onderzoekers concluderen ook dat virussen, schimmels, fijnstof en endotoxinen afkomstig van geitenbedrijven niet de oorzaak zijn. Een literatuurstudie laat een aantal mogelijke kiemen zien die kunnen voorkomen op zowel geitenbedrijven als bij patiënten en met deze gegevens is het onderzoek voortgezet. Die opzet is overigens niet zo sterk: het is heel waarschijnlijk, gezien de aard van de gevonden kiemen, dat bij metingen op andere locaties in de regio, zoals de lokale supermarkt, het dorpshuis, de kroeg, etc., een vergelijkbare oogst aan kiemen gevonden zal worden. Het is dan uiteindelijk best verbazend dat de onderzoekers aangeven dat *Staphylococcus aureus*, *Streptococcus pneumoniae* en *Moraxella catarrhalis* de meest waarschijnlijke oorzaken van longaandoeningen zijn die mogelijk van geitenbedrijven afkomstig zijn. Van deze drie is *S. pneumoniae* hoogst waarschijnlijk geen zoönotisch agens en ook *Moraxella catarrhalis* staat niet bekend als zoönotisch. Bovendien is *S. pneumoniae* niet op de bedrijven aangetoond en *Moraxella catarrhalis* slechts op één bedrijf. Daarnaast is *S. aureus* dermate ubiquitair dat een causaal verband met geitenbedrijven niet geloofwaardig is.

Luchtmetingen
De luchtmetingen zijn heel duidelijk. Er is geen enkele aanwijzing voor een mogelijk causaal verband tussen blootstelling aan luchtverontreinigingen afkomstig van geitenbedrijven en het risico op longaandoeningen. Sterker, geitenbedrijven geven een significant lagere blootstelling aan endotoxinen vergeleken met andere bedrijfstypen.

Duiding
De epidemiologische studies uitgevoerd in het kader van VGO zijn vooral relevant als hypothese-genererende studies. Dergelijke studies zijn niet bedoeld en geschikt voor het aantonen van een causale relatie tussen geitenbedrijven en longaandoeningen. De hele brede opzet, het grote aantal statistische toetsen en het relatief beperkt corrigeren voor correlatie en confounding zijn allemaal eigenschappen die passen bij een hypothese-genererende studieopzet. Resultaten uit dergelijke studies dienen als start voor vervolgonderzoek en logischerwijs zouden deze studies dan ook heel voorzichtig gerapporteerd moeten worden. In een goed opgezet vervolgonderzoek kan nauwkeurig en gerichter worden beoordeeld of er werkelijk sprake is van, of dat er aanwijzingen zijn voor, een causaal verband. Het uitgebreid opgezette vervolgonderzoek levert twee belangrijke bevindingen op. Ten eerste blijkt het onmogelijk te zijn om (voldoende) patiënten te vinden. De tweede belangrijke bevinding is dat er op geen enkele manier in het patiëntenonderzoek, in microbieel onderzoek bij patiënten, controlepersonen en bij geitenbedrijven, en ook in luchtmetingen, een relevant causale aanwijzing te vinden is die de genoemde hoofdhypothese van VGO-III kan ondersteunen.

Samenvattend kan op basis van de resultaten van onderzoeken naar gezondheidsrisico's vanuit veehouderijen, en geitenhouderijen in het bijzonder, worden geconcludeerd dat het niet aannemelijk is dat geitenhouderijen substantieel impact hebben op de gezondheid van omwonenden. Wetenschappelijk lijkt het dan op basis van al deze onderzoeken correct om de hoofdhypothese van het VGO-III-onderzoek te verwerpen.

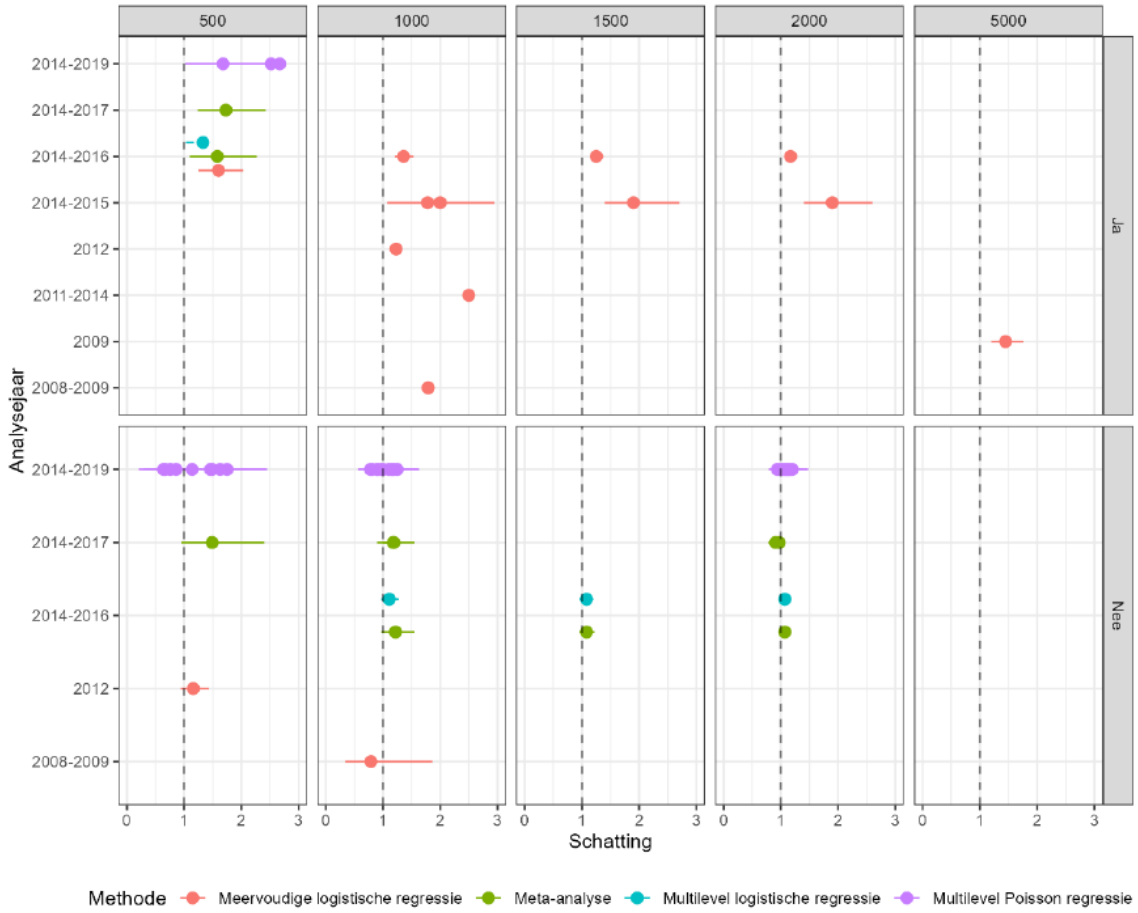

Figuur 1. *Resultaten van VGO-studies weergegeven per jaar [linker-as], per afstand (m) tussen huisadres van de studiepersoon en het dichtstbijzijnde geitenbedrijf [verticale blokken], gerapporteerde statistische significantie [horizontale blokken: ja vs nee] en met een kleurcodering voor de gebruikte statistische methode. In de multilevel analyses is de huisartsenpraktijk als random-effect meegenomen, in de meervoudige analyse is niet gecorrigeerd voor huisartsenpraktijk. In de verschillende publicaties zijn vaak meerdere analyses gedaan: op eenzelfde horizontale lijn zijn dan meerdere icoontjes te zien. De gegevens zijn afkomstig uit onderstaande publicaties zoals ook weergegeven in het RIVM-rapport 2024-0167. De resultaten uit deze publicaties zijn in een grafisch programma verwerkt. Let op: in deze analyse zijn alle resultaten uit de publicaties meegenomen, ook de niet-significante resultaten die in het RIVM-rapport niet zijn vermeld.*

Nederlandse NGZO GeitenZuivel Organisatie

Gezondheidsraad
Den Haag

Den Haag, 16 april 2025

Betreft: Consultatie advies veehouderij en gezondheid omwonenden

Geachte leden van de commissie Veehouderij en gezondheid,

Als reactie op uw consultatie gericht aan NGC, één van onze leden, reageren wij in gezamenlijkheid vanuit de brancheverenigingen Nederlandse GeitenZuivel Organisatie (NGZO).

NGZO waardeert het dat u ons de kans biedt om ons als belanghebbende te horen. Allereerst willen wij benadrukken dat wij het belangrijk vinden, dat de gezondheid van omwonenden rond geitenhouderijbedrijven is onderzocht. Wij vinden een gezonde woon- en werkomgeving voor zowel de melkgeitenbedrijven zelf, als voor hun buren en verdere omgeving belangrijk. Mede door de nare situatie rond Q-koorts die ruim vijftien jaar geleden begon ligt de sector nog steeds onder een vergrootglas. Door het vaccineren van geiten in combinatie met tankmelkmonitoring is er al jarenlang geen risico meer op Q-koorts door geitenhouderijbedrijven. Toch wordt onze sector nog elke keer geassocieerd met dit risico.

De onzekerheid rond VGO maakt dat de geitenzuivelketen kwetsbaar is in maatschappij en politiek. Helaas bemoeilijkt dit ons om een dialoog aan te gaan over de aanwezigheid van geitenhouderijbedrijven in relatie tot de volksgezondheid.

Hieronder geven wij graag antwoorden op uw vragen gerelateerd aan de publicatie van het VGO onderzoek.

1. Hoe verhouden de resultaten van onderzoeken naar gezondheidsrisico's van veehouderijen, en geitenhouderijen in het bijzonder, zich tot uw opvattingen over deze mogelijke risico's?

De sector kan en wil werken aan oplossingen als er sprake is van een duidelijke oorzaak-gevolg relatie. De resultaten van de VGO onderzoeken geven echter geen duidelijk beeld over de oorzakelijke risico's van de melkgeitenhouderij voor de gezondheid van omwonenden. De gezamenlijke partijen in de sector hebben op hun verzoek een nadere uitleg en duiding gekregen van de onderzoeksgroep.

Ook na deze toelichting blijft er onduidelijkheid over mogelijke oorzaken, alsook over de onduidelijkheid van de verhoogde risico's van het wonen binnen een straal van 500m, 1 km en 2 km van een melkgeitenbedrijf. Opvallend is dat er tijdens de looptijd van VGOIII, als onderdeel hiervan, vanuit de Universiteit Utrecht (Roof) een promotieonderzoek heeft plaatsgevonden om de associatie tussen longontstekingen en de nabijheid van geitenhouderijbedrijven verder uit te diepen. In dit onderzoek is geen aantoonbare relatie tussen longontsteking en de nabijheid van een geitenbedrijf gevonden.

Over het gehele traject van VGO-onderzoeken heeft NGZO de volgende opvattingen:

- Er is lang gezocht naar een causaal verband tussen geitenhouderijen en gezondheidsrisico's in de omgeving. We zijn verbaasd en enigszins in verwarring over de onduidelijkheid hiervan in aanloop naar, en na de presentatie van het rapport VGO-III. Bij de aanbieding van haar advies in 2018 heeft de Gezondheidsraad geoordeeld dat er aanwijzingen zijn dat wonen in de buurt van veehouderijen specifieke gezondheidsrisico's met zich meebrengt, maar dat de bewijskracht voor causaliteit te kort schoot en dat hiervoor nader onderzoek nodig was. Het kabinet heeft daar op gereageerd dat zij het advies van de Gezondheidsraad overneemt. Voor het verdere onderzoek heeft het kabinet daarvoor verwezen naar het

Van Stolkweg 31 [T] +31 (0)70 413 19 15 info@ngzo.nl | www.ngzo.nl KvK 52430219
2585 JN Den Haag [F] +31 (0)70 413 19 19 IBAN NL15ABNA0493158766 BTW NL 850.441.201 B01

toen reeds lopende VGO-III onderzoek. In het VGO-III wordt aangegeven dat "verhoogde risico's op longontsteking zijn onderzocht met het doel mogelijke causale verbanden te leggen tussen het frequenter voorkomen van longontstekingen bij omwonenden van geitenhouderijen om zo mogelijk tot effectieve maatregelen te komen. Ten aanzien van de bewijslast voor deze hoofdhypothese is aangegeven dat de resultatensynthese geen oorzakelijk verband aantoont, ook niet voor de hoogst geprioriteerde micro-organismen.

- Er is verschillende keren verlenging van het onderzoek geweest om wisselende redenen. We begrijpen dat de impact van Covid19 er is, andere vertragingen niet. De presentatie van de uitkomsten van het onderzoek heeft langer geduurd dan eerder is aangegeven voor en achter de schermen. Eerst werd het najaar, daarna november en uiteindelijk februari. Ook de reden voor het medio 2024 nogmaals uitsturen van een enquête gaf vraagtekens.
- Er is in 8 provincies een 'moratorium' ingesteld, dit is een tijdelijke maatregel die langer duurt door het trage proces. Dit heeft steeds grotere impact op noodzakelijke investeringen in dierwelzijn, vervanging en verduurzaming van geitenhouderijbedrijven.
- De kamerbrief van 4 februari jl. (28973-259) over VGO-III heeft een passage waarin een niet uit het rapport afkomstige link wordt gelegd met risico op ziekenhuisopname, longontstekingen en sterfte. Dit heeft geleid tot juist zeer grote aandacht van dit deel van de kamerbrief in zowel de media als in het Tweede Kamer debat zoönosen en dierziektes van 6 februari jl. Deze manier van omgaan met de onderzoeksresultaten heeft geleid tot een deuk in het vertrouwen vanuit de sector.
- Na het VGO-II is een externe review uitgevoerd maar nooit openbaar gemaakt. Uit een WOO verzoek is naar voren gekomen dat deze review is uitgevoerd door twee reviewers die door de VGO-onderzoekers zelf zijn benaderd en geïnstrueerd. De samenvatting van deze review is door de VGO-onderzoekers zelf gerapporteerd aan de ministeries.
- Gezien de hiervoor benoemde punten rijst er soms de twijfel aan de neutrale/objectieve benadering van de melkgeitenhouderij door het RIVM.

2. Wat is de betekenis van de resultaten van onderzoeken naar gezondheidsrisico's van veehouderijen en geitenhouderijen in het bijzonder, voor uw organisatie of uw achterban?

De resultaten van de diverse eerdere onderzoeken hebben ertoe geleid dat vanuit het voorzorgsbeginsel de meeste provincies hebben besloten tot een moratorium op het verlenen van vergunningen voor geitenhouderijbedrijven. Het gevolg hiervan is dat de structuur van de melkgeitenhouderij nu al bijna 8 jaar bevroren is. Hierdoor staat de individuele bedrijfsontwikkeling op de meeste bedrijven in de sector al jarenlang stil. Ook na het laatste VGO onderzoek is er geen causaal verband gevonden tussen longontstekingen en wonen in de buurt van geitenbedrijven. Dit geeft ongemak en onzekerheid voor zowel het handelingsperspectief als in communicatie.

3. Welke maatregelen om omwonenden te beschermen tegen mogelijke gezondheidsrisico's van veehouderijen en geitenhouderijen in het bijzonder, zijn volgens u zinvol en haalbaar en waarom?

Alleen maatregelen die daadwerkelijk bijdragen aan het oplossen van het probleem zijn zinvol. Duidelijkheid over oorzaak-gevolg is hiervoor onontbeerlijk. Aan de hand van de huidige onderzoeksresultaten is niet te bepalen welke maatregelen daadwerkelijk de gezondheidsrisco's beperken. Voor zinvolle maatregelen die kostprijsverhogend zijn zal vervolgens moeten worden bepaald of deze financiële impact proportioneel is ten opzichte van de verwachte bescherming tegen mogelijke gezondheidsrisico's. Daarbij dient ook gekeken te worden welk maatregelen proportioneel geacht worden in andere situaties.

NGZO vindt tijdelijke maatregelen op basis van het voorzorgsprincipe zoals de genoemde moratoria logisch. Wij vinden het daarbij belangrijk dat dergelijke maatregelen niet permanent worden. Zodra het mogelijk is dienen eventuele maatregelen te worden genomen op basis van een risicobenadering. Na bijna 8 jaar, waarin veel onderzoek is uitgevoerd, is het voor de sector van belang om vanuit deze (toch) nieuwe situatie over te kunnen gaan op een risicobenadering. Het is aan de Gezondheidsraad om dat te wegen.

Van Stolkweg 31 [T] +31 (0)70 413 19 15 info@ngzo.nl | www.ngzo.nl KvK 52430219
2585 JN Den Haag [F] +31 (0)70 413 19 19 IBAN NL15ABNA0493158766 BTW NL 850.441.201 B01

4. Zijn er nog zaken waar u de adviescommissie op wilt wijzen?

Na het verschijnen van het VGO-III onderzoeksrapport en de begeleidende kamerbrief hebben Platform Melkgeitenhouderij, LTO Vakgroep Geitenhouderij en NGZO experts geconsulteerd met de vraag om verdere uitleg van de resultaten en conclusies. In deze expertconsultatie is als eerste stap het RIVM geconsulteerd als trekkende organisatie in de VGO onderzoeksgroep. Na de bijeenkomst met de onderzoeksgroep bleek er nog verdere behoefte te zijn aan begrip en duiding.

Vanuit de geraadpleegde wetenschappers en mediabronnen wijzen wij u op de volgende aandachtspunten:

- De nabijheid tot geitenbedrijven is maar één van de vele statistische beoordelingen, waardoor de kans op vals-positieve groot is;
- Bij het gebruik van een groot aantal statistische testen zou hiervoor gecorrigeerd moeten worden. Bij dit punt is specifiek de term “p-hacking” genoemd;
- Met name twee wetenschappers geven specifiek aan dat de multiple regressie methode niet de gewenste methode is in verband met clustering van cases binnen een huisartsenpraktijk;
- Op basis van bovengenoemde punten concluderen de geconsulteerde wetenschappers dat zowel de resultaten m.b.t. de 2km zone als de 500m zone op basis van deze onderzoeken niet klopt;
- Eén wetenschapper adviseert om het patiëntenaandeel scherp te beoordelen, omdat het gebaseerd is op zeer weinig patiënten;
- In diverse documenten die al in de media openbaar zijn wordt ook kritiek geuit op onderzoek en/of de manier waarop politiek en media reageren op de publicatie van VGO-III zoals:
    - www.vakbladgeitenhouderij.nl/artikel/20250204/opinie-lang-gezocht-niet-gevonden/ ;
    - www.stichtingagrifacts.nl/waar-zijn-de-vgo-patienten ;
    - www.aliettejonkers.nl/2025/02/14/mekkeren-over-virtuele-doden-hoe-de-media-fophef-genereerden-over-geitenhouderijen/

Tot slot heeft NGZO vertrouwen in de deskundigheid en objectiviteit van de Gezondheidsraad.

Uiteraard zijn wij bereid om verdere toelichting te geven op onze antwoorden.

Hoogachtend,

Nico Verduin
Voorzitter NGZO

Van Stolkweg 31
2585 JN Den Haag
[T] +31 (0)70 413 19 15
[F] +31 (0)70 413 19 19
info@ngzo.nl | www.ngzo.nl
IBAN NL15ABNA0493158766
KvK 52430219
BTW NL 850.441.201 B01

Per mail

PLATFORM MELKGEITENHOUDERIJ

Den Haag, 16 april 2025

Betreft: VGO-III studie

Geachte leden van de commissie,

Met deze brief gaat het Platform Melkgeitenhouderij graag in op uw uitnodiging te reageren op de VGO-III studie, maar allereerst willen wij u hiervoor danken. Het wordt bijzonder gewaardeerd dat de commissie openstaat voor inzichten van de diverse belanghebbende partijen en deze meeweegt in het door u te formuleren advies.

Het Platform Melkgeitenhouderij is hét kennis- en innovatieplatform van de geitenzuivelketen. De geitenzuivelketen is proactief en zet stevig in op het behoud van maatschappelijk draagvlak. Zo initiëren we onder andere onderzoeken die tegemoetkomen aan de veranderende eisen en wensen vanuit de samenleving. Dit leidt bijvoorbeeld tot de uitvoering van projecten die bijdragen aan de dier- en volksgezondheid. Onderwerpen waaraan zowel geitenhouders als zuivelaars de hoogste prioriteit toekennen en daarmee bovenaan de kennis- en innovatieagenda van het Platform Melkgeitenhouderij staan. In de ketenvisie 'Gezond, vertrouwd en duurzaam vooruit!' zijn de prioriteiten van de geitenzuivelketen nader uitgewerkt en toegelicht.

Het Platform Melkgeitenhouderij gaat in op de volgende drie van de vier vragen:

Wat is de betekenis van de resultaten van onderzoeken naar gezondheidsrisico's van veehouderijen, en geitenhouderijen in het bijzonder, voor uw organisatie of uw achterban?
Het VGO-III onderzoek heeft grote betekenis voor de geitenzuivelketen. Geitenhouders streven ernaar een goede buur te zijn. Met het verzenden van de Kamerbrief met de rapportage VGO-III en de daaruit voortvloeiende publiciteit is hierover discussie ontstaan. Hoewel in de rapportage geen oorzakelijk verband kon worden aangetoond tussen longontstekingen en wonen in nabijheid van geitenbedrijven, hebben journalisten aan de hand van de extrapolatie in de Kamerbrief een ware mediastorm over het risico van extra ziekenhuisopnamen en doden op gang gebracht. De wijze waarop geitenhouders sindsdien – ook in hun persoonlijke kringen – worden bejegend, doet hen veel verdriet. De geitenzuivelketen wil echter niet blijven hangen in emotie maar vooral meer duidelijkheid verkrijgen, zodat er overgegaan kan worden op actie. De gehele keten kijkt daarmee uit naar uw advies.

Het Platform Melkgeitenhouderij heeft er vertrouwen in dat de Gezondheidsraad objectief, weloverwogen en kritisch te werk zal gaan om risico's aan de hand van de resultaten uit de VGO-III studie te duiden. Dit door tegelijkertijd kritische geluiden – met name uit de wetenschapswereld – over gebruikte methoden niet te schuwen maar juist serieus te bekijken. Om een uitspraak te kunnen doen over de resultaten zal namelijk eerst vastgesteld moeten worden of deze op een wetenschappelijk aanvaardbare manier verkregen zijn en de resultaten voldoende gevalideerd zijn. De geitenzuivelketen is zelf bovendien proactief in het bestrijden en voorkomen van dierziekten, zoals blijkt uit de aanpak van Q-koorts en vele diergezondheidsprojecten die zijn uitgevoerd, deels in PPS-verband. Wij vrezen dat de communicatie over de VGO-III studie de bereidheid van de keten om

actief deel te nemen aan onderzoeksprojecten, kan belemmeren. Het vertrouwen in onafhankelijk, objectief onderzoek heeft in de sector namelijk een flinke knauw gekregen.

Als de Gezondheidsraad de geitenzuivelketen uiteindelijk adviseert op het gebied van kennis en innovatie stappen te zetten, dan zal het Platform Melkgeitenhouderij deze zeer serieus nemen en deze – tot zoverre haalbaar en realistisch – omzetten in actie. Dit bij voorkeur zoveel mogelijk in samenwerking met de andere betrokken partijen.

Welke maatregelen om omwonenden te beschermen tegen mogelijke gezondheidsrisico's van veehouderijen, en geitenhouderijen in het bijzonder, zijn volgens u zinvol en haalbaar en waarom?
Wat het Platform betreft is dit bij uitstek onderwerp van onderzoek. Zo heeft het Platform Melkgeitenhouderij begrepen dat er mogelijk een onderzoek gestart zal worden naar hoe de infectiedruk op geitenhouderijen verlaagd kan worden. Dit zou een goede eerste stap zijn. De geitenzuivelketen zal met interesse dit onderzoek volgen en indien gevraagd haar inbreng leveren.

Zijn er nog zaken waar u de adviescommissie op wilt wijzen?
De geitenzuivelketen streeft ernaar open en transparant te zijn. Zo ook over de dillema's die spelen binnen de keten. Voor de geitenzuivelketen geldt dat er een associatie met volksgezondheid in het collectieve geheugen zit, namelijk het Q-koortsverleden. De media heeft naar aanleiding van de publicatie van de VGO-III studie de Q-koortsgeschiedenis weer opgerakeld, terwijl de geitenzuivelketen hier zware, geborgde maatregelen heeft genomen. Daarmee is de publieke en politieke opinie ten onrechte sterk beïnvloed, hetgeen ronduit pijnlijk is voor een keten die om het verleden al lange tijd terughoudend is geweest in de zichtbaarheid en de communicatie, en juist weer actief de dialoog opzoekt en werkt aan herstel van vertrouwen in de goede intenties van de keten.

Het Platform Melkgeitenhouderij heeft begrip voor emoties en is vaak van mening dat hier ruimte voor moet zijn. Nu is echter een wetenschappelijke studie onderwerp van uw opdracht en moeten de feiten spreken. Het Platform Melkgeitenhouderij verzoekt u daarom met klem de zaken los van elkaar te zien en objectiviteit voorop te stellen.

Het moge duidelijk zijn dat het Platform Melkgeitenhouderij van mening is dat het hier niet gaat over 'opvattingen' en daarmee zijn we niet ingegaan op uw eerste vraag om opvattingen over mogelijke risico's te delen. Wij wensen u veel wijsheid bij de beantwoording van onder andere deze vraag.

Met vriendelijke groeten,

Gerard Heerink
Voorzitter Platform Melkgeitenhouderij

Q-UESTION

<u>Gezondheidsraad | Consultatie advies veehouderij en gezondheid omwonenden</u>
Reactie Q-uestion, 16 april 2025

Hierbij de reactie van Q-uestion op uw consultatie-uitnodiging d.d. 2 april 2025:

- **Hoe verhouden de resultaten van onderzoeken naar gezondheidsrisico's van veehouderijen, en geitenhouderijen in het bijzonder, zich tot uw opvattingen over deze mogelijke risico's?**

Na alle rapporten is er voldoende zekerheid dat er een relatie is tussen de geitenhouderij en een vergrote kans op longontsteking voor de mensen die tot 2 kilometer van een geitenbedrijf wonen. Er is voldoende kennis om tot actie over te gaan.
Meer bewijs krijgen we niet in de toekomst. Je zult natuurlijk soms in een individueel geval een causaal verband kunnen aantonen met eenzelfde micro-organisme dat bij de geiten voorkomt en tevens bij een omwonende een longontsteking heeft veroorzaakt. Maar je kunt dat moeilijk voor alle gevonden longontstekingen doen. Je moet dus het vergrote risico voor omwonenden van de geitenstallen statistisch aantonen en in een dergelijk onderzoek is er geen sprake van een bewezen causaal verband.

- **Wat is de betekenis van de resultaten van onderzoeken naar gezondheidsrisico's van veehouderijen, en geitenhouderijen in het bijzonder, voor uw organisatie of uw achterban?**

De recente onderzoeken leiden tot onrust en verontwaardiging bij onze achterban. Q-koortsgedupeerden ondervinden nog dagelijks de gevolgen van de Q-koorts epidemie (de grootste in de hele wereld) die vanaf 2007 om zich heen greep. De overheid nam geen maatregelen, de ministeries van Landbouw en Volksgezondheid werkten langs elkaar heen, sterker nog: de privacy van de geitenhouders werd belangrijker bevonden dan de gezondheid van omwonenden.
Het is uitermate schrijnend dat er niets geleerd wordt van het verleden.
Daarnaast is er bezorgdheid over de gevolgen van de intensieve veehouderij voor de eigen kwetsbare gezondheid.

- **Welke maatregelen om omwonenden te beschermen tegen mogelijke gezondheidsrisico's van veehouderijen, en geitenhouderijen in het bijzonder, zijn volgens u zinvol en haalbaar en waarom?**

Samen met het Brabants Kennisnetwerk Zoönosen (waar Q-uestion deel van uitmaakt) pleiten we voor:
1) Starten van een pilot in Brabant met real time surveillance: een systeem van continue monitoring via huisartsen, dierenartsen, ziekenhuizen en verpleegcentra, waarbij

Q-uestion, Stichting voor mensen met Q-koorts, hun naasten en nabestaanden
Postbus 1216, 5200 BG 's-Hertogenbosch
Website: www.q-koorts.nu Email: bestuur@q-koorts.nu

gegevens eenduidig worden verwerkt. Zo kunnen infectieziekten – en met name zoönosen (infectieziekten die van dier op mens kunnen overgaan) – sneller worden opgespoord en ingedamd. Dit helpt uitbraken te beperken en beschermt de volksgezondheid.
Provinciale Staten heeft inmiddels een motie aangenomen om het Rijk om steun te vragen voor een dergelijke Brabantse pilot.
2) Toepassing van het Voorzorgsbeginsel binnen de Omgevingswet. Dit principe biedt overheden de mogelijkheid om maatregelen te nemen ter bescherming van de gezondheid. Het advies: verken zorgvuldig welke maatregelen passend zijn en zet volksgezondheid op de eerste plaats – met duidelijk oog voor de gevolgen voor geitenhouders.
Zie: https://www.brabantadvies.com/oproep-bkz-en-prg-wacht-niet-op-zoveelste-advies-over-veehouderijen/

- **Zijn er nog zaken waar u de adviescommissie op wilt wijzen?**

Uw Raad heeft op 26 september 2008, in het advies 'Voorzorg met rede', nr 2008/18, reeds zeer behartenswaardige dingen gezegd over de voorzorg: "Baseer de keuze voor de juiste handelingsoptie niet alleen op de (soms schaarse) bewijslast voor elk van die gevolgen, maar ook op het gewicht dat men op voorhand toekent aan de ongewenste gevolgen van hetzij onnodige onbezorgdheid, hetzij terechte zorgeloosheid, die kunnen optreden als men onverhoopt door de onzekerheid de verkeerde weg is ingeslagen".

Als de voorzorg-redenering in de praktijk onvoldoende is om maatregelen te nemen, dringt Q-uestion aan op uitbreiding of verduidelijking in de wetgeving om de Volksgezondheid voldoende te beschermen (Wet Publieke Gezondheid, Omgevingswet).